

VARIA

ZAPAŽANJA O TEMNI RIMSKI KUHINJSKI LONČENI POSODI V SLOVENIJI

IVA MIKL CURK

Zavod za spomeniško varstvo SRS, Ljubljana

Vnema, s katero se arheološka stroka vedno znova loteva proučevanja keramike, nam postane jasna, če se ob začetku ponovno spomnimo stare definicije, da je črepinja arheologu v najdišču isto, kar je geologu fosil.¹ Slovenska arheološka najdišča so v zadnjem desetletju dala take množine rimske naselbinske in grobiščne lončenine, da niti zdaj, ko je večina teh najdb še v obdelavi, ne moremo biti zadovoljni z nekaterimi, pred desetletji objavljenimi datacijami in interpretacijami posameznih keramičnih zvrsti.² Pri vsakdanjem arheološkem delu se nam nenehno dogaja, da sicer slutimo vrsto podatkov, a da do njih ne moremo, ker nam je tako, kot bi jih ne znali brati, čeprav nam jih gradivo ponuja. To nemoč prav bridko čutimo ravno pri delu v tistih najdiščih, kjer je lokalne in kuhinjske keramike dovolj, precizno datacijo pa samo slutimo, ker nam manjka tipičnega materiala, lokalnih keramik pa še vedno ne znamo precizno datirati. Želja, da bi temu vsaj nekoliko čimprej odpomogli, je vzbudila naš sestavek.

Preddela za ta sestavek niso v enaki meri zajela vse množine na slovenskih tleh najdene temne kuhinjske in domače keramike. Vrsta arheoloških celot, ki so nam pomagale do tega ali onega zapažanja, je še v obdelavi, nekaterih v novejšem času izkopanih keramičnih kompleksov pa še ni bilo moč upoštevati.³ Skica bo zato pomanjkljiva in gotovo do neke mere preuranjena. Če jo vendarle objavljamo, delamo to v upanju, da bodo uporabnost sklepov raziskovalci preverjali med svojim delom pri objavi večjih najdišč.

¹ O vnemi stroke za proučevanje keramike govori tudi odstotek člankov in razprav, ki so objavljeni vsako leto na temo iz provincialnorimske materialne kulture.

² Tu mislim predvsem na potrebo po dopolnitvah obeh še vedno temeljnih del E. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien I* (Diss. Pann. 2/20 1942) ter A. Schörgendorfer, *Die röm. Keramik der Ostalpenländer* (Wien 1942).

³ Upoštevala sem gradivo z izkopav-

vanj, kjer sem sodelovala in ki so mi ga odstopili kolegi, ki se s proučevanjem keramike sami ne bavijo. Posebno za hvalo sem dolžna tu kolegom S. Pahiču, Lj. Plesničarjevi, dr. P. Petruju in D. Svoljšku. Zavestno nisem niti v primerjavah upoštevala gradiva iz Celja in emonskih nekropol, ker želim, poudarjam, primerjavo mnenj ali rezultatov. V slikovni prilogi podajam le po nekaj kar najbolj različnih profilov ustij z vsakega področja, ki ga obravnavam.

V tuji in domači literaturi najdemo za rimsko temno kuhinjsko in domačo keramiko več imen.⁴ Označuje nam veliko skupino kuhinjske posode, katere glina je vedno mešana s peskom (granulacija peska in intenziteta mešanja pa sta zelo različni). Žgana je od rumenkastega in rdečkastega odtenka, prek raznih sivih in rjavkastih do čisto črnih odtenkov. Včasih je površina pokrita s tenko, na videz prozorno plastjo, ki je posledica plastenja še vlažne gline pri oblikovanju. Posoda je včasih tudi cela ali v pasovih umetno počrnjena ali pordečena. Iz tako obdelane keramike srečamo v naših krajih lončke, čaše, skleda, krožnike, trinožnike, vrče, pokrove, predvsem pa veliko število jajčastih loncev z ravnim dnom in bolj ali manj izvihanim ustjem. Vsa tovrstna keramika je vrtena, le nekaj loncev je gnetenih in le na koncu oblikovanih na vretenu. Površina loncev in pokrovov je dostikrat pokrita s potezami metlice in glavnika, večkrat v navpično smer kot v vodoravno. Te poteze lahko tečejo tudi v vseh smereh, včasih v valovih. Večkrat je čez te poteze na ramenu lonca vrezana enkratna ali večkratna valovnica, srečamo pa tudi vrste različnih odtisov. Izjemne so poteze metlice na krožnikih, na vrčih jih pa ni nikoli. Lončki so večkrat okrašeni z vrstami odtisov zobatega kolesca. Profilacije ustij loncev so kljub osnovni monotonosti zelo razgibane. Dna loncev so ravna, včasih se stena vanje malo usloči. Izjemno najdemo tanek rob stojne ploskve po zunanjem robu, ki je odtis določene oblike lončarskega vretena.⁵

Dosedaj je nasploh veljalo, da je ta, lokalno izdelana kuhinjska keramika po nekaterih oblikah značilna za prostor Vzhodnih Alp in jugozahodne Panonije. Povečini naj bi sodila v zgodnjo antiko. Pretežno (zlasti lonci in trinožniki) naj bi nastala po predrimskem izročilu. Lonci in k njim spadajoči pokrovi naj bi bili v rabi dalj časa, še v 4. stoletju, lončki v obliki cvetličnega lončka pa naj bi bili zgodnejša oblika. Skodele in zlasti vrči so bili datirani v poznejši čas, predvsem v 3. in 4. stoletje. Posode, kjer ne tečejo poteze metlice do dna, naj bi bile iz zgodnje antike, nekaj profilov pa naj bi bilo zlasti v severovzhodni Sloveniji značilnih za poznejši čas. Zelo slično fakturo keramike je poznal včasih že prazgodovinski čas; sorodne oblike loncev in pokrovov pa tudi sorodno ali celo skoro enako izdelano keramiko pozna tudi zgodnji srednji vek in celo srednji vek.⁶

Danes si pa oglejmo nekaj novih podatkov in domnev o tej vrsti lončene. Opisali bomo del teh najdb po slovenskih najdiščih od vzhoda do zahoda.

Prekmurje

Odtod poznamo malo rimske keramike. Vsa je bila izkopana v novjšem času in so njeni najdiščni podatki zato dosti dobro zabeleženi. Najprej naj omenimo velike jajčaste lonce z izvihanim ustjem, in sem ter tja z žlebičasto

⁴ A. Schörgendorfer, o. c. 73—82, 85, 100 ss. E. Bónis, o. c. 35 ss. B. Vikić-Belančič, *Starinar* NS 13-14 (1965) 89 ss. S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 151. I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod. NV* 1 (1965) 75 ss. P. Petru, *Razprave* 1. razr. SAZU 6 (1969) 197 ss. R. Ložar, *Glasnik muzej. društva za Slovenijo* 20 (1939) 180 ss.

⁵ O tej tehniki J. Korošec, *Uvod v materialno kulturo starih Slovanov* (Ljubljana 1952) 180 ss.

⁶ E. Bónis, ibid. A. Schörgendorfer, ibid. I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod. NV* 1(1965) 75 ss. Ista, *Arh. vestnik* 20 (1969) 126 ss. Ista, *Arh. vestnik*, v tisku. R. Ložar, o. c. J. Korošec, o. c.

vdolbinico za pokrov. Včasih je ustje zgoraj zravnano ali zunaj navpično odrezano, znotraj pa so včasih vidni sledovi oblikovanja. Profilacija je včasih zelo ostra. Precej pogoste so globoke skodele, tudi počrnjene, z vodoravno razširjenim ustjem, nadalje konični pokrovi, lečasti in valjasto konični trinožniki pa vrči in lončki z majhno profilacijo ustja ter z okrasom z odtisi kolesca. Lonci se med seboj razlikujejo tudi po načinu izdelave. Rjavkasto žgani so manj trdni. Površina na dotik ni ostra in enako primešani pesek. Sivkasti in črni lonci pa imajo bolj zapleteno profilacijo ustij in so, tako kot nekatere skodele, trinožniki in zlasti vrči, bolj pusti na dotik.⁷ Že S. Pahič je ugotovil, da je prva skupina izrazito lokalnega porekla.⁸ K temu moremo dodati še to, da se druga faktura pojavlja bolj pri loncih poznejših obdobj. Izrazitejše profilacije ustij in bolj izvihana ustja moramo postaviti v pomarkomanski čas,⁹ čeprav to izrecno poudarjamo, najdemo posamezne primerke že prej. Prečne poteze glavnika so pogostejše pri drugi fakturi in pri bolj kompliciranih profilacijah.

Slovenske gorice

Iz grobišč tega področja poznamo doslej lonce, pokrove in trinožnike (tudi valjasto konične). Lonci imajo izvihano ustje, ki je oblo in na koncu odrezano. Poredkoma srečamo na njih prečne poteze glavnika. Prevladujejo pokončne poteze. Izjemoma je ustje lonca izrazito pokončno. Prevladuje mehka faktura, če bi jo imenovali po dotiku. Glina je zlasti po vzhodnem delu Slovenskih goric zelo mešana s peskom.¹⁰ Vse doslej znano gradivo s tega področja sodi bolj v zgodnjo antiko.¹¹ Gradivo pa se po fakturi izrazito loči od enega sosednjih ozemelj (Prekmurje in Poetovio).¹²

Poetovio z okolico

Kot v marsikaterem drugem pogledu je tudi — kar zadeva keramiko — Ptuj eno naših najbolj prominentnih rimskodobnih najdišč. V Ptuj in njegovi neposredni okolici so našli mnogo zelo zanimive in raznolike domače keramike.

Po obliki srečamo razne čaše in lončke, pretežno z malo koničnim vratom in komaj izvihanim ustjem, tudi okrašene z odtisi zobatega kolesca. Nadalje srečamo lonce raznih profilacij z vertikalnimi in vodoravnimi potezami metlice in glavnika, sem in tja pa še z ornamentom, vrezanim v obliki jelove vejice in z odtisi zobatega kolesca. Poleg so lonci, pri katerih se stena proti

⁷ S. Pahič, *Arh. vestnik* 11-12 (1960-61) 103 ss. Isti, *Svet med Muro in Dravo* (Maribor 1963) 203 ss. I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod. NV* 6 (1970) 6 ss. I. Mikl, *Arh. vestnik* 9-10 (1958-59) 173 ss. S. Pahič, *Razprave* 1. razr. SAZU 7/2 (1972).

⁸ S. Pahič, *Arh. vestnik* 11-12 (1960-61) 110.

⁹ Lonci iz groba A 1 iz Dobrovnika (glej opombo 8) so verjetno že iz časa

po markomanskem vdoru. Tej dataciji ne nasprotuje niti ostalo spremno gradivo.

¹⁰ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 20 (1969) 127.

¹¹ S. Pahič *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 151, tab. 6, 190 s. Po tipih in profilih bi morda peč v Oseku časovno pomaknili tudi v polno 2. stoletje.

¹² Isti, *Časopis za zgod. in narod. NV* 1 (1965) 10 ss.

dnu malo usloči ter lonci, kjer tega ni. Nadalje so še globoke sklede, precej številne čaše v obliki cvetličnega lončka, pokrovi s čepastim držajem in lonci z ustjem, profiliranim podobno kot auerberški lонец (vertikalna odebelitev). Krožnikov takorekoč ni, trinožniki niso kaj prida številni in enako je z vrči.¹³ Pri vsem tem posodju opazamo naslednje:

Tisto, ki je žgano rjavkasto, rumenkasto ali sivo, je mešano z manj ostrim peskom in nasploh ob dotiku bolj mehko. Tako so narejeni predvsem lonci in lončki preprostejših profilov iz zgodnje hajdinske nekropole¹⁴ in zgodnjih naselbinskih plasti,¹⁵ znane zgodnje ptujske žare z žigom,¹⁶ lonci z vratom in odtisi kolesca pa tisti z vertikalnimi potezami metlice ter nekaj pokrovov. Lončki v obliki cvetličnega lončka in žare v obliki auerberškega lonca so sicer rjavkasto ali črno žgani, glina je mešana z ostrim peskom, zato so primerki bolj pusti na dotik. Kot je bilo že večkrat ugotovljeno, sodijo tudi tu predmeti v zgodnjo antiko.¹⁷ Skodele in zlasti vrči so predvsem v poznoantičnih sklopih, včasih so umetno počrnjeni in pri njih prevladuje pusta faktura. Bolj razgibana, ostreje profilirana pa tudi močnejše izvihana ustja so pogostejša v plasteh srednje in pozne antike, čeprav srečamo te značilnosti, le v manjšem številu, to vnovič poudarjamo, tudi prej. Tudi prečne poteze glavnika postanejo bolj pogoste, zlasti pri najdbah, ki sodijo že v 4. stoletje.¹⁸ Zanimivo je, da srečamo primerke tudi prve vrste loncev še v zelo poznih plasteh, kjer se pojavijo sporadični primeri staroslovanske keramike, takorekoč nespremenjene. Za srednje in poznoantične plasti je, zdi se, značilno zgoraj namerno poravnano izvihano ustje lonca, vedno združeno z vodoravnimi potezami glavnika.¹⁹ Izjemno se v najmlajših plasteh, kjer se pojavljajo antične najdbe skupno z zgodnesrednjeveškimi, pojavlja sled primitivnega lončarskega vretena, in sicer je rob dna lonca zunaj odebeljen za kak milimeter.²⁰

Celotno ptujsko gradivo označuje dober način izdelave. Vse staroslovansko keramično gradivo²¹ se pa po načinu izdelave in po glini tako rekoč nič ne razlikuje od rimskega. To nas sili v domnevo o določeni kontinuiteti, vsaj kar zadeva način obdelave in izbiro lončarske gline.

Na slovenskem prostoru je zgodnjeantično gradivo (lončki in žare) s trikotno odebeljenim ustjem do neke mere poetovijska posebnost, ki ta mestni teritorij na še nepojasnen način veže s teritorijem Norika, kjer naj bi bili doma auerberški lonci, ki imajo enako podobo.²³ Po načinu izdelave pa vendar

¹³ E. Bónis, o. c., katalog. A. Schörgendorfer, o. c., katalog. I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in narod. NV* 1 (1965) 75 ss. Ista, *Arh. vestnik* 11-12 (1960-61) 153 ss. Z. Šubic, *Inv. archaeologica* 14 (1972) YU 129-138.

¹⁴ E. Bónis, o. c., katalog.

¹⁵ W. Schmid, *Časopis za zgod. in narod.* 30 (1935) 129 ss. I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 15-16 (1964-65) 265. Ista, *Časopis za zgod. in narod. NV* 1 (1965) 75 ss.

¹⁶ E. Bónis, *Folia archaeol.* 14 (1962) 23 ss.

¹⁷ A. Schörgendorfer, o. c. 195.

¹⁸ I. Mikl-Curk, *Časopis za zgod. in*

narod. NV 1 (1965) 75 ss. Ista, ibidem *NV* 2 (1966) tab. III, 4.

¹⁹ Na to opozarja situacija v plasteh na Sp. Hajdini. *Varstvo spomenikov* 15 (1972) 159 s.

²⁰ Zapažanje z istega izkopavanja.

²¹ J. Korošec, *Staroslovansko grobišče na Ptujem gradu*. Dela 1. razr. SAZU (1950). Material je shranjen v PM Ptuj.

²² Glej opombo 17!

²³ G. Ulbert, *Lorenzberg bei Epfach*. *Münchner Beitr. z. Vor. u. Frühgesch.* 9 (1965) 88 ss. I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 20 (1969) 128.

sodimo, da so v Ptujju najdeni lonci s trikotnimi profili tudi v Ptujju nastali. Vpliv noriškega teritorija bi mogli videti tudi v posameznem primeru pokrova z vrezanim znakom iz noriške abecede, ki je bil najden v nekem podrobneje nezabeleženem najdišču v Ptujju. Morda je neko zvezo s predrimskim izročilom moč iskati tudi pri posodi, najdeni l. 1963 na Zg. Bregu, kjer so na robu tri reliefne stilizirane človeške postave.²⁴

Južni rob Pohorja

Ta prostor obravnavamo posebej zaradi nekaj najdiščnih kompleksov izkopanih v zadnjem času. Poznoantično in zgodnesrednjeveško grobišče iz Brezja pri Zrečah bo zaradi logične soseščine antičnih in zgodnesrednjeveških grobov, ki je najbrž še ne razumemo popolnoma, zahtevalo ponovne pozornosti strokovnjakov. V gotovo antičnem grobu je najdena zanimiva čašica.²⁵ Sama oblika te posode, vsekakor odraz provincialnega oblikovanja, trenutno ni toliko zanimiva.²⁶ Važen je pojav sledov primitivnega vretena in značilna bolj pusta faktura, ki je ptujskim posodam zelo blizu. Zanimivo pa je, da so staroslovanski lonci iz istega grobišča izdelani iz precej slabše zgnetene gline in da se po načinu izdelave od ptujskih tudi razlikujejo.

Na Brinjevi gori²⁷ pa so našli v antični plasti precej črepinj črnih, rjavkastih in sivkastih loncev različne fature, z izvihanim ustjem raznih profilacij. Med njimi pa vendarle prevladuje ustje, ki je močno izvihamo in tvori z ramenom posode v profilu oster kot. Tudi tu so posode pokrite s potezami metlice in glavnika po površini. Faktura je ptujski precej sorodna. Veliko je tudi keramike z odtisi kolesca. Tudi fragmentov z valovnico je nekaj. Posamezni primerki izrazito staroslovanskih loncev (s plastičnim križem na dnu, ki je velik) se po fakturi od ostalega gradiva tako rekoč ne razlikujejo.

Po karakterističnem materialu in stavbnih ostalinah (ki ne kažejo prezidav) skoro gotovo v prvo polovico 4. stoletja datirana antična naselbinska plast v Sp. Grušovju²⁸ je vsebovala veliko število črepinj loncev. Pretežno niso ravno puste na dotik, so pa tudi take, ki so zelo puste. Na notranji strani moremo včasih videti jasno sled izdelave. Po površini prevladujejo poteze glavnika, ne metlice. Značilno je, da je ustje praviloma precej izvihamo in pogosto zgoraj namerno zravnano, le izjemoma ima kaneluro za pokrov. Nekajkrat srečamo tudi globoko skodelo, pri kateri je zgornji del trupa rahlo koničen. Nekaj je tudi primerkov lečastih trinožnikov, čaš skoro brez izvihamega ustja in izjemen pojav domačega krožnika. Zanimivo je, da nismo našli nobenega vrča v tej tehniki.

²⁴ PM Ptuj. I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 15-16 (1964-65) 269, tab. II, 2.

²⁵ S. Pahič, *Razprave* 1. razr. SAZU 6 (1969) 260.

²⁶ A. Salamon, *Folia archaeol.* 20 (1969) 5 ss.

Ista oblika pa je tudi v zgodnjem rimskih grobovih na Dolenjskem. V. Šribar, *Arh. vestnik* 9-10 (1958-59) 108 ss, tab.

VI, 1. P. Petru, *Razprave* 1. razr. SAZU 6 (1969), Ribnica, grob 13.

²⁷ Za možnost uporabe neobjavljene-ga gradiva se zahvaljujem S. Pahiču. Osnovni podatki o najdišču: *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 141, 134 in 7 (1963) 289.

²⁸ Izkopavanje v letu 1972. Osnovni podatki *Varstvo spomenikov* 17-19/1 (1974) 156. Gradivo je v PM Maribor.

Colatio

Izrazito noriški teritorij Slovenije se šele v zadnjem času vključuje z obdelavo velikih skupin najdb iz samega Celja v proučevanje rimske keramike pri nas. Omenimo naj že dolgo objavljeno gradivo iz Starega trga pri Slovenj Gradcu. V zgodnji nekropoli²⁹ so našli nekaj manjših lončkov, okrašenih s potezami metlice, kjer je pri celotni zgradbi posode še jasno spoznaven vrat, lončke v obliki cvetličnega lonca, lečasto valjaste trinožnike in skledice enako profiliranih sten ter konične pokrove.

Zaledje Nevioduna

Medtem, ko je samo gradivo iz Nevioduna še v študiju, moremo že uporabiti nekaj zanimivih grobnih najdb iz zaledja. Tako srečamo v izrazito zgodnjerimskih grobovih v Dobovi³⁰ še poleg lečastega trinožnika žaro z odtisi na ramenu, nadalje žare brez potez metlice ter žare z vodoravnimi in ločnimi potezami metlice. Vse žare so grajene tako, da je največji premer pomaknjen nekoliko navzdol in da se na posodi nekoliko odraža vrat. V Ribnici pri Mokricah pa srečamo majhne črne lončke. Okrašeni so s potezami metlice, pa tudi tako, da je lončar spodnji del posode oblikoval še enkrat na obrnjeni posodi.³¹ Srečamo pa tudi manjšo žaro z vodoravnimi in ločnimi potezami metlice ter z nakazanim vratom.³²

Dolenjska

Odtod je keramika iz grobišč že zelo dobro obdelana.³³ Tu so bili doma navadni lonci izvihanega ustja, kot posebnost pa zlasti dokaj velike, skoro valjaste žare, močno navzven potegnjenega ustja. Površina je bila na koncu poravnana z vodoravnimi in navpičnimi potezami glavnika v obliki nekakšne šahovnice. V grobovih 3. stoletja srečamo tu zelo slabo, čisto mehko bi rekli, fakturo in pogosto prostoročno obdelavo. V grobovih 3. stoletja srečamo tudi domač krožnik.

Emona

Iz Emone smo za sklepe uporabili le del v naselbinskih plasteh najdene keramike. Toda tudi ta del je tako zanimiv, da more že marsikaj nakazati, in je pravzaprav vzpodbudil naš sestavek.

Na »Ferantovem vrtu« v Gradišču v Ljubljani³⁴ na spodnji hodni površini, ki jo sigilata datira v konec Avgustove in začetek Tiberijeve vladavine,³⁵ srečamo auerberški lonec, lečast trinožnik, lonce z odtisi na ramenu, več loncev le dodelanih na vretenu z izrazito mehko fakturo in nadalje izjemne primerke,

²⁹ R. Egger, *Jahreshefte d. Ö. A. I.* 17 (1914) Bbl. 61 ss.

³⁰ P. Petru, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 11 ss.

³¹ H. J. Franken, *Archaeologia* 21 (1970) 1 ss.

³² P. Petru, *Razprave 1. razr. SAZU* (1969) 5. T. Knez, o. c., 107 ss.

³³ S. Petru, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 83 ss.

³⁴ Lj. Plesničar, *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 194 in 10 (1966) 200.

³⁵ I. Mikl-Curk, *Acta RCRF* 14-15 (1973) 125 ss.

pri katerih teko poteze metlice po steni lonca do tal, kjer je profilacija ustja bolj ostra ali pa je površina bolj pusta na dotik. V starejših in srednjih plasteh (po sprememni gradivu od konca 1.—3. stol.)³⁶ so spet domači lonci s preprosto izvihanim ustjem, bolj strmim profilom in z mehkejšo površino ter bolj profilirani lonci s pusto fakturo. Na ustju enih kot drugih se pojavlja gost črn premaz. Razmerje ugotovljenih primerkov prvega in drugega načina izdelave je 3 : 1. V vrhnjih plasteh pa skoro povsem prevlada zelo pusta faktura že skoro neantičnega videza in navzven nagnjeni ostri profili. Še v vrhnjih plasteh srečamo lečaste trinožnike in, zanimivo, nekaj primerkov vrčev.

V zahodnem delu forumskega prostora, kjer so severno od gostilne »Pod lipco« v Igriški ulici leta 1971³⁷ izkopali ruševine portika, so našli v skoraj edini antični plasti pod stropnim ometom fragment pustega lečastega trinožnika in dve dokaj pokončni ustji jajčastih loncev z bolj mehko fakturo. Vsa ostala domača keramika je bila na tem mestu najdena v zgornji plasti ruševin. Tu so bili zelo pusti krožniki in pokrovi, lonci prav take fakture, s prečnimi potezami glavnika, z ostro profiliranimi in močno navzven nagnjenimi ustji in nekaj fragmentov velikih rjavkastih loncev z močno izvihanim ustjem in prečno kaneliranim vratom, ki se jim površina nekako voščeno sveti ter dno lonca s sledovi primitivnega vretena. Med drugim je to keramiko v plasti zgornjih ruševin spremljala tudi siva keramika z uglajenimi pasovi.³⁸ V plasti nad temi ruševinami, kjer je že dokaj velik odstotek najrazličnejših recentnih ostalin, so našli še del lečastega trinožnika, dele loncev vseh prej naštetih skupin in tudi nekaj rdeče antične keramike. Pri loncih daleč prevladujejo zelo tenke stene in zelo pusta faktura.

Situacija na drugi strani Igriške ulice, na prostoru bivše Čemažarjeve litografije je na svoj način zopet zelo zanimiva.³⁹ Tam so našli med skrbno sphanimi ruševinami na dnu arheološke plasti samo nekaj odlomkov domačih loncev mehke površine in pokončnejših profilov, tudi z valovnico na ramenu in odtisi kolesca.

V glinastem nasutju za poznoantičen tlak je ležal drobec krožnika in drobec rjavega lonca z močno izvihanim ustjem voščenega leska in lonec z zelo pustim dotikom. V plasti nad tem, delno še ohranjenim najmlajšim tlakom stavbnega kompleksa, ki ni videti dostikrat prezidan, so našli spet precej številne dele velikih rjavih loncev z močno izvihanim ustjem, pogosto višjega prečno nažlebljenega vratu, krožnike in zelo puste lonce tudi s prečnimi potezami glavnika, dno s sledjo primitivnega vretena, trinožnik in dvakrat drobec zglajenega lonca, ki ima kar prazgodovinski videz. Zraven so našli nekaj izrazito puste in ostro profilirane keramike pa tudi rumene in sive z uglajenimi pasovi. Na vrhu je vse izkopišče pokrivala mogočna humusna plast, kjer so našli poleg prevladujočega števila loncev zelo puste fakture in z močno izvihanimi ustji. Z nekaj primerki so zastopani manjši lonček z

³⁶ V plasteh je tudi pozna padska sigilata, panonska žigosana sigilata in fragment skodele Drag 31 iz Lezouxja.

³⁷ Lj. Plesničar, *Varstvo spomenikov* 17-19/1 (1974).

³⁸ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik*, v tisku.

³⁹ Lj. Plesničar, *Varstvo spomenikov* 17-19/1 (1974) 133.

⁴⁰ Ista, *Varstvo spomenikov* 13-14 (1970) 188. Ista, *Arh. vestnik* 23 (1972) 367 ss.

odtisom primitivnega vretena, več velikih rjavih loncev »voščene« površine, pusta siva posoda z velikim plastičnim križem na dnu, zelo pusti pokrovi, večkrat vodoravno navzven poudarjeno ustje, drobec vrča, precej izrazito recentnih ostalin, a tudi več primerkov sigilate, in sicer od izdelkov padskih industrij do westerndorfske skleda (Drag 37) ter drobca žigosane panonske sigilate. Slednje priča, da je bila v plasti dosti dobro zastopana tudi antična komponenta, čeprav se je plast v današnji podobi izoblikovala znatno pozneje. Gotovo staroslovanska keramika (s plastičnim križem na dnu) se pojavlja le na nekaj površinsko omejenih točkah in vedno v družbi z velikimi rjavimi lonci z izvihanim ustjem in takih, pri katerih so sledovi primitivnega vretena.

Na prostoru pri šoli Majde Vrhovnik, kjer so raziskali tudi ostaline starokrščanskega baptisterija s portikom,⁴⁰ so zopet našli na spodnji hodni površini nekaj drobcev loncev, le dodelanih na vretenu, s pokončnim ustjem in mehko površino. V spodnjih plasteh so našli le lečast trinožnik, v srednjih plasteh pa opečnordeč lonec iz pusto žgane, z drobnim ostrim peskom mešane gline, ki ima ostro valovnico z glavnikom. Primerek med našim gradivom nima enakega. V vrhnjih in ruševinskih plasteh najdemo ostro profilirane lonce tanjših sten z močno izvihanim ustjem, lonce z vodoravnimi potezami glavnika in tudi s precej izvihanim ustjem, nekaj rjavkastih loncev zopet nekako voščenega leska in nekaj črepinj s sledovi primitivnega vretena. Precej številni so tu primerki domačih krožnikov, manj je pokrovov in osamljen primerki vrča.

Tako bi mogli soditi, da so v najzgodnejšem času v Emoni rabili v kuhinji še auerberške lonce in posode z odtisi na ramenu. Skozi vso antiko so jim služili lonci z bolj mehko fakturo in trinožniki s praviloma lečasto oblikovanim trupom. V pozni antiki so vse številnejši lonci s pusto površino in močno izvihanim ustjem. Izrazito pozni so domači vrči. Krožniki so postali tudi v Emoni po 3. stoletju skoro vsi temni. Delali so jih iz gline, mešane s peskom.⁴¹ Zelo mehka faktura in pretežno rjavi veliki lonci, nekako voščene površine, z močno izvihanim ustjem in s kaneliranim vratom so bili v rabi v Emoni le dotlej, dokler so bile velike stavbe pozne antike — forumska bazilika in starokrščanska svetišča — še v rabi ali so vsaj še zelo žive v spominu prebivalcev,⁴² torej, za sedaj bi rekli, med antiko in zgodnjim srednjim vekom. V poznem srednjem veku je postala faktura loncev, ki jih najdemo po vsem raziskanem prostoru ne glede na antične arhitekture, povsem drugačna od antične. Praviloma je predvsem zelo pusta.

Gorenjska

V Bobovku pri Kranju so v zgodnjeantičnem grobu našli več uporabljenih domačih loncev kot žar, pretežno preproste profilacije, nekoliko izvihanega ustja, bolj mehke površine in večkrat pokrite s potezami metlice tudi čisto do tal. Enkrat srečamo na ramenu bolj razgiban okras (zareze).⁴³

Na Gradišču nad Bašljem je bilo izkopano tipološko delno že obdelano

⁴¹ I. Mikl-Curk, *Situla* 14-15 (1974) 239 ss.

⁴² Ista, *ibid.*

⁴³ P. Petru, A. Valič, *Arh. vestnik* 9-10 (1958-59) 13 in 133.

zelo zanimivo domače lončeno gradivo.⁴⁴ Ko ga danes preverjamo, lahko ugotovimo, da nas nekaj nesporno antičnih predmetov iz drugih materialov in drugih vrst keramike potrjuje tudi v domnevi, da je pred nami tudi nekaj antičnega gradiva. Faktura je npr. od emonske izrazito različna in ji tudi sicer ne bi našli analogij. Predvsem zrnca primešanega peska nimajo skoro nikoli čisto ostrih robov. Med najdbami vidimo le dele loncev. Drugih oblik ni. Najprej moremo izločiti skupino rumenkastih, rjavkastih in sivkastih črepinj z drobnimi peščenimi zrci in z bolj mehko površino, torej rekli bi, vendarle standardne antične izdelave. Profili niso ohranjeni. Sledi nekaj zelo ostro profilirane keramike, zelo puste fature, kjer so dna loncev tudi močno poudarjena. Ložar jo je v celoti opredelil za srednjeveško. Sledi skupina profiliranih in z valovnico okrašenih posod, včasih malo voščene površine ali pa zelo slabe izdelave iz gline, mešane z zelo debelimi zrci peska, ki bi jo mogli z Ložarjem šteti za staroslovansko.

Izjemno je zanimivo gradišče na Štuclju v Pivki pri Naklem, ki bi moglo soditi v čas med antiko in zgodnjim srednjim vekom. Tu je bilo v kulturni plasti tudi nekaj kosov lončkov z metličastimi potezami po površini, nekaj drobcev z nekoliko voščeno površino ter drobcev s precej zglačeno površino, skoraj prazgodovinskega videza. Najdeno je tudi dno z velikim plastičnim križem.⁴⁵ Gradivo v plasti, ki sodi v Šmartnem pri Cerkljah⁴⁶ k poznoantični stavbni fazi, kaže, kot vse ostalo na Gorenjskem, precej debela zrnca peska, a tudi mehko fakturo, sled primitivnega vretena in nekako voščeno površino. Izrazito staroslovanska keramika je tu zelo slabo narejena. Lonci so delno prostoročno gneteni.

Gradivo z Britofa pri Kranju⁴⁷ vsebuje precej loncev vseh prej naštetih vrst faktur. Vsa ustja so na zunanji strani izrazito profilirana, nagnjena precej navzven in tu skoraj vsa odrezana. Te profilacije se, praviloma, kljub fakturi, ki bi mnogokrat lahko bila antična, med antičnim gradivom, povsod, kjer smo ga mogli pregledati, tako nikoli ne pojavljajo.

Nauportus

Na prostoru južno od Emone ne moremo mimo skromnih, a izrazitih najdb v Nauportu.⁴⁸ V kulturni plasti, ki jo moramo datirati v Avgustov čas, smo našli drobce rjavkastega, na vretenu dodelanega lonca, dokaj mehke fature in s potezami prave metlice, z nakazanim žlebičem na vratu ter z bolj pokončnim, preprosto izvihanim ustjem. Pri starejših izkopavanjih so na istem kompleksu (če tudi v isti plasti, žal, ne moremo več preveriti)⁴⁹ našli tudi nekaj zanimivih fragmentov jajčastih loncev. Najprej so našli ustje pravega latenskega lonca z glavničastimi potezami⁵⁰ povsem identične fature in strukture gline, kot jo kažejo prej omenjene črepinje. Našli pa so tudi dvoje dokaj izvihanih ustij manjših trebušastih domačih loncev, s precej pusto površino,

⁴⁴ R. Ložar, *Glasnik muz. druž. za Slovenijo* 20 (1939) 180 ss.

⁴⁵ A. Valič, *Arh. vestnik* 19 (1968) 485 ss.

⁴⁶ Isti, *Arh. vestnik* 21-22 (1971) 277.

⁴⁷ Isti, *ibid.*

⁴⁸ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik*, v tisku.

⁴⁹ Gradivo v NM Ljubljana.

⁵⁰ S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 17 (1966) 169 ss.

rjavkasto žganih in to v družbi z izrazito sigilato Avgustovega časa (aretinska sigilata s profilom SI).

Notranjska

Gradivo iz Ulake vsebuje iz rimske plasti precej loncev in trinožnik.⁵¹ Lonci kažejo prečne poteze glavnika po površini in precej pokončno ustje. Spremenno gradivo datira to plast do konca 1. stoletja n. št.

Poznorimsko gradivo s Križne gore šteje veliko krožnikov.⁵² Najbrž je njih lokalna posebnost slabše modeliranje in poteze metlice na stenah.⁵³ Drobci loncev kažejo nekaj mehkejšo površino, le nekoliko profilirana izvihana ustja in vodoraven poudarek na vsem okrasu površine oziroma na vseh sledih dokončne obdelave posod, kar so v bistvu poteze metlice in glavnika.

Gradivo z izkopavanj na limesu, ki je pretežno še v obdelavi,⁵⁴ nam bo gotovo v kratkem mnogo pojasnilo. Za naše današnje sklepe zadošča, da ugotovimo, da so izkopavanja dala razmeroma precej kuhinjske keramike. Srečamo predvsem lonce pa tudi nekaj vrčev zelo puste fature. Sem in tja srečamo tudi rahlo »voščeno« površino. Pogosta so zelo izvihana, tudi profilirana ustja, na trupu so skoro praviloma prečne poteze glavnika. Lonci so včasih precej trebušasti in bolj nizki. Kažejo sem in tja tudi sledove primitivnega vretena.

Primorje

Ta, tudi z vidika raziskovanja rimske keramike izjemno zanimivi prostor nam nova izkopavanja v podrobnosti šele odkrivajo. Trenutno poznamo po starih omembah v literaturi⁵⁵ le dele domačih loncev z vodoravnimi potezami metlice in z vrezano valovnico, preprosto izvihano ustje iz antične in zgodnje-srednjeveške plasti v Škocjanskih jamah ter lonce s Socerba.⁵⁶ Ta lonec, ki je iz groba iz Avgustovega časa, kaže strm profil izvihane ustja in nažlebljeno površino, fature pa ni moč preveriti.

Več gradiva so dala nova izkopavanja v Vipavski dolini, ki pa še tudi niso objavljena. V zgodnjorimski plasti na Sv. Pavlu nad Vrtovinom je najden trebušast lonec, bolj pokončno izvihane ustja, z izrazito profiliranim vratom in pretežno vodoravnimi potezami metlice.⁵⁷ Prav take lonce so v Ajdovščini⁵⁸ našli skupaj s poznopadsko in lezoujsko sigilato. V gotovo poznorimskih plasteh v Ajdovščini so ustja loncev tudi izraziteje izvihana, faktura pa postaja vse bolj pusta.

⁵¹ V. Šmid, *Glasnik muz. društva za Slovenijo* 18 (1937) 22 ss.

⁵² M. Urleb, *Arh. vestnik* 19 (1968) 473 ss.

⁵³ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 20 (1969) 126.

⁵⁴ Za možnost študija neobjavljene-ga gradiva se zahvaljujem dr. F. Lebnu in dr. P. Petruju.

⁵⁵ *Mitt. der Zentralkomm.* NF 25 (1889) 136.

⁵⁶ K. Moser, *Jahrb. d. Zentralkomm.* 1 (1903) 153.

⁵⁷ D. Svoljšak, *Arh. vestnik* 19 (1968) 427 ss.

⁵⁸ Za možnost študija gradiva se zahvaljujem D. Svoljšku. Splošno o najdišču: *Varstvo spomenikov* 13-14 (1970) 155 ss in 185.

SKLEPI

Taka situacija, kot nam jo kaže že tu obdelano gradivo (torej nepopolno), sili k nekaterim sklepom in domnevam. Temna domača keramika je kuhinjska keramika in je tudi, kadar je rabljena v nekropolah, prišla tja iz vsakdanje rabe.

Razlike med izdelavo po posameznih najdiščih so tolikšne, da potrjujejo obstoj skoro izključno lokalne produkcije tovrstne keramike.⁵⁹ Zaradi tega je treba tudi pri vsakem najdišču to vrsto keramike obravnavati tako, da vestno upoštevamo najdiščne okoliščine. Nekaj izoliranih fragmentov nam pri tej vrsti keramike ne pove ničesar in nas včasih lahko tudi zavede. Po drugi strani pa zopet časovno in krajevno daleč ločeni najdiščni kompleksi kažejo presenetljivo sorodne oblike, zlasti fature te domače keramike. Tu opozarjamo predvsem na soroden videz nekaj slabo gnetenih loncev iz zgodnje antike, pa spet iz izrazito poznih plasti v Emoni, na tenke stene izrazito pusto žganih zgodnjerimskih lončkov v Ptuj, pa slično fakturo poznih loncev v Ptuj, Emoni, na Primorskem. Sled primitivnega vretena zasledimo na južnem vznožju Pohorja že v 4. stoletju, v Poetoviju, Emoni, na Gorenjskem in ob limesu pa le v izrazito poznih plasteh. Vodoravne poteze metlice ali glavnik so praviloma na južnem delu slovenskega ozemlja; na severnem se pojavljajo zgodaj le pri posodah nekako puste fature in ostreje profiliranega ustja, pozneje postanejo pogostejše, a skoraj vedno vezane na bolj pusto fakturo. Določen odstotek čisto preprostih posod, loncev nekako mehke fature srečamo v vseh plasteh in vseh krajih po naši deželi in jih najdemo tudi v prazgodovinskih plasteh, npr. Pošte. ⁶⁰ Vrsto naštetih tehnoloških značilnosti srečamo tudi pri izrazito zgodnjesrednjeveški in srednjeveški keramiki.

Vse to bi nas skoraj navajalo k misli, da te keramike ne moremo ne časovno ne kulturno opredeliti, razen takrat, kadar jo najdemo v zaključenih najdiščnih okoliščinah. Pa vendar sodimo, da moremo preko te težave.

V vsaki plasti in vsakem najdišču moramo vestno, s statistično metodo primerjati posamezne oblikovne in tehnološke značilnosti domače keramike. Če to storimo, potem se rezultat izkaže za odličen kronološki pripomoček. V zgodnjeantičnih plasteh vsega slovenskega teritorija daleč prevladuje bolj »mehka« površina, slabše modelirani lonci in pokrovi, poteza metlice, preprosto izvihana precej pokončna ustja, često nastavljena na s profilicajo nakazan vrat posode. Tem oblikam se pridružujejo povsod le še ne posebno številni trinožniki. Drugih oblik ni. Nekoliko izrazitejši odstotek bolj puste fature se pojavlja v zgodnjeantičnih plasteh le okoli Poetovija in po Primorskem, vendarle pa ostala v primeri s prvo skupino daleč v manjšini. Izjemni so primeri (ki jih srečamo!) ⁶¹ zelo slabo zgnetenih posod z debelimi peščenimi zrnci, kakor tudi primeri s površino nekako voščenega leska.

⁵⁹ I. Mikl-Curk, *Arh. vestnik* 20 (1969) 126 ss.

⁶⁰ S. Pahič, se zahvaljujem tudi za možnost študija gradiva s Pošte. Gradivo iz prazgodovinske na eni in rimske plasti na drugi strani kaže razlike bolj v fakturi kot v oblikah. Prazgodovinska tehnika gnetenja je slabša, površina po-

sod je tudi tu kot bi bila voščena. Splošno o najdišču W. Schmid, *Mitt. d. Prähist. Kom.* 2-3 (1915) 232 ss.

⁶¹ Gradivo so našli tudi na spodnji rimski hodni površini v Ljubljani na Jakopičevem vrtu. Material je v MM v Ljubljani.

V srednjeantičnih plasteh se razmerje med skupinama posod raznih faktur manjša. Zlasti severovzhodna Slovenija pozna vrsto bolj razgibanih profilacij ustij, ki pa skoraj nikoli niso ostro rezana. Zaradi večjega odstotka posod z bolj trdno pusto površino in izrazitejšo profilacijo, pa tudi z bolj navzven nagnjenim ustjem postane bolj pogosta tudi vodoravna poteza metlice ali glavnika. V južni Sloveniji skoro prevladuje. Število tipov je še vedno omejeno na lonce, lončke, pokrove in trinožnike, le poetovijski okoliš začne uporabljati v večjem številu sklede.

Nekako v tretjem stoletju spozna južna Slovenija v tej domači keramiki izdelan krožnik (glej: Emona), medtem ko ostane severni Sloveniji, zdi se, vedno tuj. Razmerje pa se še manjša v korist loncev s pusto fakturo, z ostreje in zlasti vse bolj izvihano profiliranim ustjem ter z vodoravnimi potezami glavnika. Trinožnik srečamo sporadično slej ko prej.

V izrazito pozno-rimskem času, na podlagi najdb v Sp. Grušovju in zanimive koincidence po drugih provincah⁶² po sredi 4. stoletja, se pojavijo v domači tehniki enoročajni vrči, vedno z zelo pusto površino. Prevladajo močnejše nagnjena in profilirana ustja ter pusta faktura. Razširi se tudi več primerov izrazito primitivne tehnologije: slabo gnetene posode v Emoni in zahodni Sloveniji z močno izvihanim, skoraj bi rekli z zavestno navzven raztegnjenim ustjem v Emoni, kar je bilo prej doma le po deželi, številnejši pojavi nekako voščene površine ter sledovi primitivnega vretena. Zaslediti je nekaj primerov vpliva od vzhoda proti zahodu. Zgoraj zavestno poravnana izvihana ustja srečamo v Poetoviju in pod Pohorjem že od konca 3. stoletja, v Emoni pa se sporadično pojavijo (Čemažarjev vrt) v zadnji ruševinski fazi. Sledove primitivnega vretena srečamo v Sp. Grušovju že v zgodnjem 4. stoletju, medtem ko je to vsaj v zahodni Sloveniji izrazit znak poznega časa.

Sodimo pa, zadnjo besedo bodo imeli strokovnjaki za to obdobje, da se v zgodnjem srednjem veku še zmanjša odstotek »antičnih« značilnosti kuhinjske keramike, dasi ne izgine: Nad nekako mehko, a vendar čvrsto površino začno prevladovati ali izrazito slabe, mehke, »voščene« ali pa izrazito puste fature, preprosta ustja so v manjšini, zlasti če so strmo izvihana (tj. da je kot med ustjem in ramenom še top), prevladajo močno izvihana ali pa ostro profilirana ustja. Zato se nam zdi, da je med črepinjami z Britofa pri Kranju, ki smo jih uvrstili v naš pregled, kljub različnim fakturam le malo rimskih predmetov. Po drugi strani nas pa najdbe keramike z značilnostmi (profilacija in faktura z »voščeno« površino), ki jih avtorji predvsem štejejo za zanesljivo značilnost staroslovanske keramike⁶³ na limesu in v Emoni, ko so logično povezani s poznoantičnimi stavbami,⁶⁴ opozarjajo, da je ta tehnična značilnost bolj odraz spremenjene tehnologije v najpoznejši antiki. Skratka, domnevati moramo, da se je kuhinjska keramika, ki se je organsko razvila iz prazgodovinske,⁶⁵

⁶² E. Gose, *Gefäßtypen der röm. Keramik in Rheinland*. Bonner Jahrb. Beih. 1 (1950).

⁶³ R. Ložar, *Glasnik muz. druž. za Slovenijo* 20 (1939) 180 ss. J. Korošec, *Uvod*, 180 s. I. Čremošnik, *Glasnik zem. muz., Arheologija* NS 25 (1970) 45 ss. M. Bajalović-Hadžić, *Pešić, Materiali* 9

(1970) 139 ss. J. Korošec, *Arh. vestnik* 18 (1967) 349 ss.

⁶⁴ I. Mikl-Curk, *Situla* 14-15 (1974) 239 ss.

⁶⁵ A. Schörgendorfer o. c. 100 ss. Glej tudi opombo 60! E. Bónis, *Diss. Pann.* 2/20 (1942) 36.

vsaj do neke mere nadaljevala tudi prav na naših tleh preko preseljevanja narodov in naselitve Slovanov tja v zgodnji srednji vek. Vendar je srednji vek ni prevzel kot nekaj enotnega: prevzel je zdaj njene tehnologije, zdaj oblike ali kraj, kjer so kopali glino. Toda tudi iz prazgodovine se ni vrasla v rimski čas iz enotnih korenin, sicer ne bi bile možne tako velike razlike v zgodnjerimski kuhinjski keramiki. Sodimo, da je na nekoliko močnejše profilirana ustja, pusto fakturo loncev, tenke stene, vodoravne poteze metlice in glavnika pri tej keramiki že zgodaj vplival sredozemski prostor⁶⁶ in je to res, lahko bi rekli, »rimska« komponenta. Severni in osrednji del Slovenije je v zgodnjem rimskem času poznal vrsto noriških značilnosti domače keramike, lonce z odtisi na ramenih, lončke z odtisi kolesca in kompleks posod s trikotno odeljenim ustjem (tudi auerberške lonce).

S tem zaključujemo. Vsekakor sodimo, da že prihajamo v čas, ko nam najdbe domače keramike na poznoantičnih najdiščih potrjujejo kontinuirano življenje do zgodnjega srednjega veka, za kar smo do sedaj pogrešali dokazov.

Observations of Roman Dark Clay Cooking Pottery in Slovenia

The article first shows what is known in Slovenia about this type of pottery up to the present day (notes 4—6). It then presents several sites where such pottery has been found and discusses the conclusions drawn from them. It consciously abstains from discussing a number of large sites which are still being researched — the Emona cemeteries, Celje, Hrušica — where this kind of work demands a comparison of the results obtained by the various researchers.

The material discussed indicates the following conclusions: Local pottery can be best assessed chronologically and culturally if we carefully compare individual characteristics of form and technology by the statistical method. In this way we establish that in early Roman strata throughout the whole of Slovenia a "softer" surface predominates, with poorly formed pots and lids and fairly vertical, outwardly curving rims. Bowls are an exception, occasionally tripods have been found but there are no other forms. A larger proportion of very strongly fired vessels with rather bare surfaces is somewhat more evident in southern Slovenia and around Poetovio, but these are still very much in the minority in comparison to the first group. Objects of poor workmanship are exceptional.

In the middle Roman layers the differences in the proportions of one type of vessel to another decrease. The choice of types is not yet essentially changed, while forms become more imaginative.

Some where in the 3rd century a plate form in domestic pottery was introduced into southern Slovenia, but was apparently not known in the north. The number of pots with bare, rough and hard surfaces increased.

⁶⁶ Sorodno gradivo objavljajo iz Italije A. Brucker, *Acta RCRF* 7 (1965) 7 ss. *Not. d. Scavi* vol. 23 (1969) 169 in vol. 20

(1966) 107. V Dalmaciji pa (brez detajlov) J. Fisković, *Vjesnik za arheol. hist. dalm.* 65-67 (1963-65) 141 ss.

In the very late Roman period, after the mid — 4th century, according to finds in Yugoslavia and abroad (note 62), a one — handled jug appears in this type of pottery. Strongly outwardly curving, profiled rims and intensely fired earthenware prevail, signs of a more primitive technology spread: badly kneaded clay in Emona and western Slovenia, outwardly curving rims in Emona, surfaces with a rather waxy shine, the impression of a primitive spindle (see note 20 on this mark). We can trace a few examples of influence from the east to the west. We already find deliberately straightened, outwardly curving rims in Poetovio and below Pohorje at the end of the 3rd century, while these appear sporadically in Emona during its last stages.

In the early Middle Ages the proportion of distinctively Roman characteristics in this pottery diminished, although it never quite disappeared. On the basis of this we must suppose that, just as domestic cooking utensils partly developed naturally from prehistoric ones, so they continued to develop, at least in part, in the early Middle Ages on Slovene territory. This is confirmed by the presence of some characteristics of technology and form, which until now were thought to be only old Slavonic, but in sites on the limes they are logically connected with the last big Roman building activities in Emona (note 64). In this way we expect that a careful examination of this kind of pottery will help us to close the gap which now seems to yawn between the cultures of the late Roman period and the early Middle Ages.

The origins of this cooking ware in early Roman times are most probably varied. The Mediterranean material culture probably contributed the isolated examples of sharply profiled pots and the intensely fired earthenware found in early discoveries to the cooking ware of Slovenia in early Roman times (note 66). North and central Slovenia showed a number of Noricum characteristics in the early Roman period: pots with impressions on the shoulders, small pots bearing impressions of wheels, the Poetovian complex of vessels with triangularly thickened rims. The most common early Roman domestic vessel, a pot with a fairly steep rim and brush markings, only partly made on a potter's wheel and fired so that the surface was not rough to the touch, almost definitely grew out of the prehistoric traditions in Slovenia (see note 65 for proofs of this development).

- T. 1. Različno profilirani domači lonci. 1—4 Dolga vas (vse plasti); 5—8 Dobrovnik (5 grob A 1); 9—11 Osek; 12, 13 Radehova; 14, 15 Gibina; 16 Veržej; 17—23 Ptuj in Sp. Hajdina (21 v plasti iz 3. stol., 23 v zelo pozni plasti; 24 Colatio; 25. Sp. Grušovje

Differently profiled domestic pots. 1—4 Dolga vas (all levels); 5—8 Dobrovnik (5 grave A 1); 9—11 Osek; 12, 13 Radehova; 14, 15 Gibina; 16 Veržej; 17—23 Ptuj and Sp. Hajdina (21 in the layer from the 3rd century, 23 in a very late layer); 24 Colatio; 25 Sp. Grušovje

- T. 2. Različno profilirani domači lonci. 1—6 Sp. Grušovje; 7—13 Brinjeva gora; 14—21 Ljubljana, Ferantov vrt (17, 18 vrhnje plasti, 20, 21 spodnja hodna površina); 22—26 Ljubljana, Pod lipco (22 in 23 vrhnja plast); 27, 28 Ljubljana, Čemažarjeva litografija; 29—31 Vrhnika

Differently profiled domestic pots. 1—6 Sp. Grušovje; 7—13 Brinjeva gora; 14—21 Ljubljana, Ferantov vrt (17, 18 top layers, 20, 21 lower floor surface); 22—26 Ljubljana, Pod lipco (22 and 23 top layer); 27, 28 Ljubljana, Čemažar's lithograph; 29—31 Vrhnika

- T. 3. Različno profilirani domači lonci. 1. Dobova; 2, 4 Ribnica pri Brežicah; 3 Globodol; 5 Pristava pri Trebnjem; 6—9 Martinj hrib pri Logatcu; 10, 11 Sv. Pavel nad Vrtovinom; 12—16 Ajdovščina (13 postantično, 14, 15 pozne plasti); 17 Križna gora; 18, 19 Ulaka; 20—23 Bobovk; 24—26 Britof pri Kranju; 27, 28 Gradišče nad Bašljem

Differently profiled domestic pots. 1 Dobova; 2, 4 Ribnica near Brežice; 3 Globodol; 5 Pristava near Trebnje; 6—9 Martinj hrib near Logatec; 10, 11 Sv. Pavel above Vrtovin; 12—16 Ajdovščina (13 post-Roman, 14, 15 late layers); 17 Križna gora; 18, 19 Ulaka; 20—23 Bobovk; 24—26 Britof near Kranj; 27, 28 Gradišče above Bašelj

